

Achtergronden van de Burger-Oorlog in Ivoorkust: Over Globalisering, Ongelijke en Ongelijksoortige Ruil

1. De burger-oorlog in Ivoorkust is een standaard-voorbeeld van de verbanden die er bestaan tussen globalisering en de hedendaagse oorlogen in Afrika. De burger-oorlog brak uit in de tweede helft van 2002, en heeft ertoe geleid dat het land in twee stukken is verdeeld. Het noordelijk, bosrijk gedeelte wordt beheerst door de rebellen; in het zuidelijk deel, waar de productie van 's lands belangrijkste export-product, cacao plaatsvindt, blijft de landelijke regering onder leiding van president Gbagbo de scepter zwaaien. Het uitbreken van de burger-oorlog is vooraf gegaan door twee decennia van structurele aanpassingsprogramma's, en door vergaande liberalisering van de handel in cacao. Als gevolg van de oorlog is cacao veranderd van een bron van relatieve welvaart in een export-product dat gebruikt wordt om militaire campagnes te financieren. Een verhaal over de desastreuze gevolgen van het beleid van Wereldbank en IMF, en over ongelijksoortige ruil als uitdrukking van de huidige binnenlandse crisis in Ivoorkust.

2. De Ivoorkust stond jarenlang bekend als een voorbeeld van succesvolle post-koloniale economische ontwikkeling, primair stoelend op uitbreiding van de cacao-teelt. Voor de formele onafhankelijkheid van het land in 1960 bedroeg de productie van cacao naar schatting 60 duizend ton. Begin negentiger jaren was de productie omvang zo'n 850 duizend ton, een vermenigvuldiging met bijna het *vijftien-voudige* (1). En hoewel 's lands staat als gevolg van de internationale prijsval voor cacao begin negentiger jaren duidelijk in de problemen geraakte, zijn productie en export ook in het vorige decennium blijven groeien. Volgens de internationale organisatie van cacao-producenten, de ICCO, bedroeg de cacao-export van Ivoorkust gedurende een periode van bijna een jaar in 2002/2003 1 miljoen 336 duizend ton (2). Daarmee is het land veruit de grootste cacao-producent ter wereld, - met een veel groter volume aan exporten dan Brazilië, Ghana en andere Zuidelijke cacao-exporteurs.

3. De gouden tijden van de cacao-productie lagen in de tweede helft van de zeventiger jaren toen de internationale prijs van cacao op een historisch hoog peil lag. In 1977 was die prijs 3.500 Britse pond per ton (3). In het kielzog van de prijsstijgingen van ruwe olie (1973), was net voor andere grondstoffen die voornamelijk in Zuidelijke landen worden geproduceerd, sprake van een prijsstijging rond cacao, maar die stijging was maar van *tijdelijke* aard. Eind zeventiger jaren keerde het tij, sindsdien is de prijs van cacao gestaag gedaald. In 1989-1990 was de prijs nog maar 670-770 Britse pond, dat wil zeggen slechts *een kwart* van de prijs die in 1977 gold (4). Net als voor andere Afrikaanse landen, die na hun formele onafhankelijkheid sterk afhankelijk zijn gebleven van de export van een enkele of een paar landbouw-grondstoffen of ertsen, begon de crisis voor Ivoorkust rond 1980 met een fiscale en betalingsbalanscrisis, ten dele veroorzaakt door de blijvende effecten van *ongelijke ruil*.

4. Alvorens in te gaan op de manier waarop de internationale financiële instellingen hebben ingespeeld op die crisis, moet vermeld worden hoe de verkoop en export van cacao in de periode na onafhankelijkheid door de staat waren georganiseerd. Een centrale rol werd gespeeld door een staatsbedrijf dat de naam droeg van *Caisse de Stabilisation*, of kortweg de *Caisse*. Dit bedrijf trad niet zelf op als opkoper van cacao-bonen, maar had niettemin een beslissende invloed op de binnenlandse handel in, en op de export van, cacao. De *Caisse* verleende toestemming aan plaatselijke handelaren om cacao-bonen op te kopen, en bepaalde ook de hoogte van de prijs die aan de producenten moest worden betaald. Daarnaast stelde de *Caisse* ook de prijs vast, die exporteurs moesten aanhouden, en verleende toestemming tot

verscheeping van cacao naar het buitenland. Dit systeem bracht met zich mee, dat de *Caisse* in goede tijden als de internationale prijs van cacao hoog lag, een financiële reserve opbouwde waarmee publieke investeringen werden gedaan, - maar ook dat de *Caisse* in magere tijden bijspong en via leningen gesloten met bank-instellingen de prijs op peil hield (5).

5. De Wereldbank en IMF hebben herhaaldelijk en schromeloos misbruik gemaakt van de tegenvallers die de *Caisse de Stabilisation* en de staat moesten incasseren, om hun standaard-structurele aanpassingsprogramma's en liberalisering van de markt aan Ivoorkust op te leggen. De eerste keer dat dit gebeurde was begin tachtiger jaren, toen Ivoorkust zoals gezegd last had van een internationale prijsval rond cacao. Hoewel privatisering kon worden afgewend, moest de toenmalige president, Houphouët-Boigny, ermee accoord gaan dat salarissen van staatsfunctionarissen verminderd werden en dat staatscorporaties een deel van hun staf moesten ontslaan. Een tweede ronde van ingrepen volgde een decennium later, in 1990, toen de *Caisse* met grote financiële tekorten kampte. Ditmaal probeerde de regering op voorspraak van WB/IMF een salarisvermindering van liefst 40 procent door te voeren, maar die maatregel moest onder druk van massale protesten van ambtenaren worden omgebogen (6). Ook ditmaal kon privatisering van de staatscorporaties die de spil van het economische systeem in Ivoorkust vormden, nog worden afgewend.

6. Eind negentiger jaren kreeg het Ivoiriaanse systeem echter een nieuwe klap te verduren: ditmaal, in 1999/2000, moest Houphouët-Boigny er onder druk van de Wereldbank en het IMF toe overgaan om de *Caisse* te ontmantelen. Daarmee kreeg een kleine groep van multinationale ondernemingen die de internationale handel in cacao beheersen vrij spel. Zoals Ekoué Amaïzo stelt: privé monopolies namen het roer over van de staatsmonopolies (7). Gevolg was dat machtige bedrijven prijzen gingen opleggen aan de cacao-producenten, die in grote meerderheid kleine boeren zijn. Behalve de positie van de staat werd dus ook die van de kleine cacao-producenten verzwakt. Volgens Ekoué Amaïzo werd hun inkomen in enkele jaren tijd *gehalveerd*. En hoewel de problemen waar de *Caisse*, zowel in 1990 als in 1999/2000, voor stond niet mogen worden onderschat, is duidelijk dat de gedwongen liberalisering niet heeft geresulteerd in een oplossing van de crisis, maar in het tegendeel. Commentatoren in Franse bladen als *Le Monde* en *Le Monde Diplomatique* hebben sinds het uitbreken van de burgeroorlog herhaaldelijk geopperd, dat de gedwongen liberalisering de hoofdoorzaak vormt voor de ineenstorting van de Ivoiriaanse staat.

7. Aparte aandacht moet geschonken worden aan de rol van Franse bedrijven in de economie van Ivoorkust, en in de huidige burgeroorlog. Frankrijk slaagde erin om na onafhankelijkheid een sleutelrol te blijven vervullen in de economie van Ivoorkust, zoals de befaamde econoom Samir Amin in zijn studie over het land nu bijna veertig jaar terug liet zien (8). Hoewel er in de landbouwsector sprake was van het ontstaan van een inheemse bourgeoisie, bleven Franse bedrijven o.a. de importen en exporten van goederen beheersen. Daarnaast hebben Franse bedrijven ook een stempel gedrukt op de industriële ontwikkeling van Ivoorkust. Volgens een bericht in *Le Monde* van vlak na het uitbreken van de burgeroorlog, was de omvang van de directe Franse investeringen toen zo'n 3 miljard Euro (9). Er is de afgelopen jaren druk gespeculeerd over de vraag hoe Franse en Amerikaanse multinationals zich hebben opgesteld tegenover de interne politieke crisis van Ivoorkust die in 2002 bloot kwam te liggen. Volgens aanhoudende geruchten zouden zij geïnteresseerd zijn geweest in verdere destabilisering van de staat, en zouden om die reden de rebellenbeweging hebben gefinancierd (10).

8. In ieder geval is duidelijk dat het voorspel tot de burger-oorlog in Ivoorkust, net als bij de eerdere oorlog in Sierra Leone, gevormd wordt door een verzwakking van de staat als gevolg van structurele aanpassingsprogramma's die op last van Wereldbank/IMF zijn doorgevoerd. Een tweede verband tussen de burgeroorlog en globalisering ligt in de vorm van internationale handel, die tijdens de burger-oorlog is ontstaan. VN-experts hebben in een recent rapport over Ivoorkust gewezen op het feit dat de inkomsten uit cacao de oorlogsinspanningen van de regering voeden. Enerzijds wijzen zij op de heffingen die met het oog op een militair offensief tegen rebellen in het noorden van het land aan cacaoboeren zijn opgelegd. Anderzijds stellen de VN-experts dat gelden uit de reguliere heffingen op cacaoproductie, die meer dan een vijfde van de waarde van de cacaoproductie omvatten, stilzwijgend worden weggesluisd en zo gebruikt worden voor aankoop van wapens (11). En hoewel de feiten die hierover tot nu toe naar buiten zijn gebracht nog geen sluitend beeld geven, ligt het in de context van de burgeroorlog die er in Ivoorkust woedt, erg voor de hand dat de regering de cacao-exporten gebruikt om buitenlandse wapenaankopen mogelijk te maken.

9. Overigens verdient vermelding dat de belasting van de cacaoproductie voor oorlogsdoeleinden ook tot *ontduiking* leidt. Zo maakt een recent artikel in *Le Monde* gewag van een aanzienlijke smokkel van cacaobonen naar buurlanden van Ivoorkust, waaronder naar de haven Accra in Ghana, en naar de haven Lome in Togo via Burkina Faso. Daarbij zou het om een omvang van wellicht 200 duizend ton cacaobonen gaan, bijna een zesde van de totale cacao-export van Ivoorkust (11). Om die smokkel mogelijk te maken moeten er wel steekpenningen worden betaald, maar de prijs die er in het buitenland wordt gevangen is klaarblijkelijk zoveel gunstiger, dat smokkel alleszins de moeite waard is. Ook van de illegale inkomsten uit cacaoproductie zou weer een deel besteed worden aan de aankoop van wapens, kennelijk als reactie op de onveiligheid die er in Ivoorkust alom heerst. Volgens *Le Monde* is men in de 'cacao-ring', het centrale gebied van cacaoproductie in het zuidwestelijke deel van Ivoorkust, bezig zich te wapenen met machetes en geweren (12).

10. Niet alle gegevens over de voorgeschiedenis en de 'vormgeving' van de burgeroorlog in Ivoorkust zijn al opgegraven. Toch zijn er al voldoende gegevens over de economische neergang van het land bekend, en over de desastreuze wijze waarop die door Wereldbank en IMF bestreden is, om de stelling te rechtvaardigen dat het land in oorlog is geraakt als uitvloeisel van *globaliseringsbeleid*. Terwijl internationale instellingen anno 2005 onvermoeibaar doorgaan om vrijhandel en liberalisering van markten te bepleiten, is duidelijk dat juist dat beleid in concrete gevallen tot oorlog heeft geleid. Bovendien is de uitkomst van op exportgerichte economische strategieën, zoals die decennialang door Wereldbank en IMF zijn bevorderd, dat oorlogvoerende partijen in Afrikaanse landen hun toevlucht nemen tot *ongelijksoortige ruil*. Dat betekent dat zij hun natuurbronnen aan het buitenland verkwanzelen in ruil voor middelen van verspilling, om wapenaankopen op de wereldmarkt te doen. En hoewel niet gesteld kan worden dat er door Wereldbank en IMF bewust op die vorm van ruil wordt aangestuurd, vindt ongelijksoortige ruil wel zijn oorsprong in *hun* desastreuze economische beleid.

Dr. Peter Custers

(Theoreticus rond wapenproductie en wapenhandel/
Campagnevoerder XminY Solidariteitsfonds)

20 november, 2005

Voetnoten:

- (1) zie Robin Dand, *The International Cocoa Trade* (Woodhead Publishing Ltd, Cambridge, Verenigd Koninkrijk, 1995), p.58; voor productiegegevens, zie ook Mathurin Gbetibou en Christopher L. Delgado, 'Lessons and Constraints of Export Crop-Led Growth: Cocoa in Ivory Coast' (in: William Zartman en Christopher Delgado, *The Political Economy of Ivory Coast* (Praeger Publishers, New York, USA, 1984, p.115);
- (2) zie ICCO (International Cocoa Organisation), 'Information on the Effects of Liberalisation on Ivory Coast's Cocoa Market' (September, 2003 – www.icco.org); vgl *Africa Confidential*, 'Cote d'Ivoire. The Nightmare Scenario' (27 september, 2002 – www.africa-confidential.com);
- (3) Richard Crook, 'Politics, the Cocoa Crisis, and Administration in Cote d'Ivoire' (*The Journal of Modern African Studies*, 28.4, 1990, p.49);
- (4) *ibid*;
- (5) voor de geschiedenis van de *Caisse de Stabilisation*, zie o.a. Richard Crook (199), *op.cit.*, p.655-656, 'The Marketing System'; en Robin Dand (1995), *op.cit.*, p.89-90;
- (6) zie Richard Crook (1995), *op.cit.*, p.666-669;
- (7) Yves Ekoue Amaizo, 'Ce Qui Paralyse Le Pouvoir Ivoirien' (*Le Monde Diplomatique*, januari 2003, p.20);
- (8) Samir Amin, *Le Developpement du Capitalisme en Cote d'Ivoire* (Parijs, Frankrijk, 1967); andere bronnen voor de rol van buitenlands kapitaal in Ivoorkust: Lynn Krieger Mytelka, 'Foreign Business and Economic Development' (in William Zartman en Christopher Delgado (1984), *op.cit.*; en ICCO (2003), *op.cit.*;
- (9) *Le Monde*, redactioneel, 'Pour la Cote d'Ivoire' (*Le Monde*, 26-27 januari, 2003, p.11);
- (10) zie Yves Ekoue Amaizo (2003), *op.cit.*;
- (11) zie Jean-Philippe Remy, 'Cote d'Ivoire. Le Sang du Cacao' (*Le Monde*, 22 oktober, 2005, p.13);
- (12) *ibid*.